

Josip OSLIĆ

O VAŽNOSTI STUDIJA FILOZOFIJE NA KATOLIČKIM UČILIŠTIMA

I. Studij filozofije na katoličkim bogoslovnim fakultetima prema crkvenim dokumentima

O potrebi i važnosti koja se pridaje studiju filozofije na katoličkim bogoslovnim fakultetima na osobit način govori *Naputak o nastavi filozofije* koji je objavila Kongregacija za katolički odgoj, ali i drugi crkveni dokumenti, posebice dokumenti Drugoga vatikanskog sabora. Prema *Naputku o nastavi filozofije*, potrebno je na katoličkim bogoslovnim fakultetima osigurati solidnu filozofsku naobrazbu, jer živimo u vremenu kada su i dalje na djelu različiti sekularizacijski procesi, koji sami po sebi nameću pitanje novoga promišljanja vjere i znanosti, teologije i filozofije, kršćanske kulture u cjelini i njezinoga odnosa prema postmoderni.

Polazeći od situacije koju nam je nametnulo suvremeno društvo, možemo konstatirati da s jedne strane suvremeno društvo nije imuno na filozofska pitanja i s druge strane, može se kazati, postoje određene tendencije koje filozofiju podcjenjuju i nastoje je marginalizirati i potisnuti na same rubove društvene stvarnosti. Kad kažemo da suvremeno društvo nije imuno na određena filozofska pitanja, onda prije svega mislimo na to da i danas postoje određena egzistencijalna pitanja koja u kontekstu naše suvremenosti pogađaju ljudsku egzistenciju i zrcale se posebice u fenomenima straha, brige, tjeskobe, nade, beznada, smisla i besmisla. Budući da živimo u svijetu jedne visokorazvijene tehnike, u svijetu u kojem sve više jačaju globalizacijski procesi, govor o transcendenciji ili pak zagovaranje i promicanje jedne metafizičke spekulacije sve više se potiskuje u drugi plan. Upravo taj tehnološki duh koji prevladava u našoj suvremenosti nastoji dati prednost onom "materijalnom" pred onim "duhovnim" i na taj način nastoje se afirmirati samo materijalne vrijednosti.¹

¹ Usp. Kongregacija za katolički odgoj. *Naputak o nastavi filozofije*, Dokumenti 37. str. 6. (Ubuduće se navodi kao NNF).

“U takvoj je klimi ozbiljno istraživanje najviše istine često obezvrijeđeno te se kriteriji istine više ne traže u čvrstim (...) metafizičkim načelima, nego u aktualnosti i uspjehu. Zato je lako razumjeti zašto se duh današnjice čini protumetafizičkim, otvarajući tako put svim oblicima relativizma.”²

Uza sveprisutni indiferentizam koji danas zahvaća crkvene, političke i druge strukture, na djelu su također i različiti relativizmi koji na osobit način pogađaju čovjekovu egzistenciju, koja više ne pronalazi čvrstoga temelja i sigurnoga smisla. Budući da danas svaki dan bilježimo nova postignuća znanosti, osobito veliki napredak prirodnih znanosti, filozofija sa svojim duhovnim postignućima kao da gubi na važnosti i aktualnosti. Zato se i jedan profesor filozofije danas na katoličkim bogoslovnim fakultetima nalazi u nezavidnom položaju, jer on s jedne strane mora biti dobro upućen u postignuća suvremene znanosti i pluralizam novih filozofskih sistema, i s druge strane on mora u didaktičkom smislu ovladati suvremenim metodama prenošenja znanja, kako bi ono do čega je doprla filozofska misao moglo postati razumljivo i prihvatljivo. Budući da našu suvremenost sve više i više karakterizira govor slike, a ne govor misli, potrebno je uložiti dodatne napore i otkriti adekvatne motivacije, da bi se studij filozofije mogao učiniti zanimljivim i privlačnim.

U *Naputku o nastavi filozofije* naznačene su tri točke, zbog čega se danas studij filozofije na katoličkim bogoslovnim fakultetima čini problematičnim. U prvoj se točki konstatira da ja filozofija danas izgubila svoj “vlastiti predmet”. Taj “vlastiti predmet” filozofije, danas su apsorbirale prirodne i antropološke znanosti. U drugoj se točki navodi da se studij filozofije mora odijeliti od studija teologije, jer ovaj potonji ima svoj specifični predmet istraživanja. I naposljetku u trećoj točki navodi se da je suvremena filozofija danas postala toliko specijalizirana tako da se filozofijom mogu baviti samo stručnjaci, dok studentima teologije za takvu vrstu filozofije nedostaju temeljna znanja, odnosno temeljno predrzumijevanje, koje bi tek moglo stvoriti nužne pretpostavke za razumijevanje, primjerice jedne “fenomenologije”, odnosno jednoga “neopozitivizma”.³

Usprkos svim poteškoćama koje iz gore rečenoga proizlaze *Naputak o nastavi filozofije* jasno konstatira da je studij filozofije za buduće teologe od presudne važnosti, jer takav studij ne njeguje samo kritičke poglede na bogatu filozofsko-teološku baštinu, nego nas on također na konstruktivni način priprema i uvodi u kritički dijalog sa suvremenim svijetom. “Fides quaerens intellectum” i danas je aktualan, jer vjera koja traži razumijevanje upućuje upravo na “rad duha” koji filozofiju i teologiju dovodi do plodnoga dijaloga, koji s jedne strane upućuje na prisutne razlike

---

² NNF, str. 7.

³ Usp. NNF, str. 9-10.

između filozofije i teologije, i s druge strane na moguće putove susretanja svih onih koji u svojim životnim nastojanjima žele pronaći put do istine.⁴ U tom smislu filozofija u odnosu na teologiju ne želi više biti samo jedna "ancilla theologiae", nego prije svega ona želi biti njezina "družbenica" kojoj je prije svega stalo do otkrivanja i pronalaženja istine.⁵

U završnim napomenama u *Naputku o nastavi filozofije* zaključuje se da je ipak moguće progovoriti o opravdanju studija filozofije, premda su u suvremenom društvu na djelu: materijalizam, panteizam, ateizam kao i različite druge sekularističke tendencije. Moguće je, dakle, da se iz "kontingentne stvarnosti" zaključi na objektivnu istinu, moguće je također izgraditi takvu ontologiju koja će zagovarati i opravdati "transcendentalne vrednote", i naposljetku moguće je zasnovati takvu antropologiju koja će čovjeka dovesti do "teocentrične etike".⁶

O važnosti studija filozofije na katoličkim bogoslovnim fakultetima, govore također i dokumenti Drugoga vatikanskog sabora. Tako, primjerice, dekret *Optatam totius* ističe: "Filozofske predmete treba tako predavati da se studenti dovedu do temeljne i suvisle spoznaje čovjeka, svijeta i Boga, oslanjajući se na trajno vrijednu filozofsku baštinu, a uzevši u obzir i novija filozofska istraživanja, posebno ona koja imaju veći utjecaj u njihovoj zemlji, te noviji razvoj znanosti, tako da se pitomci [studenti] pravo shvativši značaj današnjega vremena, uspješno pripreme na dijalog s ljudima svoga vremena."⁷

Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu proveo je reformu filozofsko-teološkoga studija u duhu Bolonjskoga procesa imajući pritom uvijek u vidu da studenti teologije mogu dobiti cjelovita i zaokružena znanja iz filozofije.⁸ Tako je vodena briga da studenti teologije nakon završenoga studija budu osposobljeni i pripremljeni za vođenje dijaloga sa suvremenim svijetom.

Također *Pastoralna konstitucija Gaudium et spes* ukazuje na aktualnost studija filozofije, jer upravo filozofija postavlja ona pitanja koja su od presudne važnosti i za samu teologiju. Tu se prije svega misli na samu filozofiju znanosti koja daje dragocjene poticaje za vođenje dijaloga između teologije i prirodnih znanosti.⁹

4 Usp. J. Oslić, "Između moderne i postmoderne: filozofija na katoličkim bogoslovnim fakultetima u Hrvatskoj", u: *Zbornik u čast Franji Zenku u povodu 75. godišnjice života*, uredili: Erna Banić-Pajnić i Mihaela Girardi-Karšulin, Zagreb 2006., str. 218. [Ubuduće se navodi kao IMP].

5 Usp. J. Oslić, *Vjera i um. Neoskolastički i suvremeni pristupi*, Zagreb 2004., str. 50.

6 Usp. NNF, str. 18.

7 *Optatam totius*, u: *II. Vatikanski koncil. Dokumenti*, Zagreb 1970. str. 347. [15].

8 Usp. IMP, str. 198-199.

9 Suvremena znanost potiče i samu teologiju na nova istraživanja i promišljanja. "Naime novija istraživanja i otkrića znanosti, a isto tako povijesti i filozofije postavljaju nova pitanja koja imaju posljedica i za sam život te i od teologa traže nova istraživanja." *Gaudium et spes*, str. 709.

I naposljetku možemo spomenuti da i dekret *Ad gentes* također potiče studij filozofije na katoličkim bogoslovnim fakultetima. U dekretu doslovce stoji: “Neka se, dakle, pitomcima otvori i izoštri duh da dobro upoznaju i uzmognu prosuđivati kulturu svoga naroda. U filozofskim i teološkim strukama neka uče veze koje postoje između tradicija i religije svoje domovine i kršćanske religije.”¹⁰

Iz svega ovoga vidljivo je da crkveni dokumenti polažu veliku važnost na studij filozofije na katoličkim bogoslovnim fakultetima i zato je od presudne važnosti da profesori filozofije budu dobro osposobljeni i pripremljeni, kako bi mogli osmisliti pitanja koja pred njih s jedne strane stavljaju studenti teologije, a s druge strane suvremeni svijet.

2. Neki osobni pogledi na važnost studija filozofije na katoličkim bogoslovnim fakultetima

Možda zvuči paradoksalno, ali gledajući iz današnje perspektive, nakon prvih demokratskih izbora u Hrvatskoj, hrvatski narod ponovno se našao pred pitanjem o mogućnosti vlastitoga samoodređenja. Ponekad se dobiva dojam da je možda bilo lakše preživljavati, kada je postojao “definirani neprijatelj” (komunizam), koji je nametnuo ideologiju “zatvorenog svijeta”, nego danas kada živimo u demokratskom i “otvorenom društvu”, koje nastoji promovirati svoje vlastite vrijednosne sustave u kojima se čovjek ponovno mora izboriti za neka temeljna ljudska prava. Što to sada znači u slučaju novoga pokušaja koncipiranja studija teologije i filozofije na katoličkim učilištima u Hrvatskoj?

Gledajući iz današnje perspektive, kada smo se vratili sa studija iz inozemstva, susreli smo se s različitim problemima koji čak sežu sve do osnutka Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Morali smo se suočiti s vlastitom, nikada u potpunosti samodefiniranom tradicijom koja je uvijek bila pod nekim stranim utjecajima, bilo da se tu radilo o austrijskoj ili mađarskoj tradiciji ili komunističkoj ideologiji.

Prijelomna 1990. god. upravo je profesorima na KBF-u stavila na pleća cjelokupno to pretpovijesno nasljeđe s *neodgodivom* zadaćom da se pokušamo ponovno samoodrediti i to bez ikakve povijesne potpore, jer je ona uvijek pripadala nekom drugom.

Takvu situaciju promatrao sam i promatram još uvijek i danas dvos-truko: kao svećenik i kao filozof. Gledano sa svećeničke i teološke strane, a devet godina obnašao sam svećeničku službu u župama grada Zagreba, uvidio sam svekoliko značenje toga “poziva”, koji nije samo poziv u smi-

---

¹⁰ *Ad gentes*, u: *II Vatikanski koncil. Dokumenti*, str. 519. [16].

slu “odabira zvanja”, već “životni odabir”, neprestani govor koji sa sobom prije svega nosi jednu neodgodivu odgovornost za Drugoga. To svećeničko iskustvo, neovisno o mojemu studiju filozofije, uspjelo mi je posvjestiti temeljnu činjenicu, naime da svaku naučenu filozofsku postavku treba prevesti u zbiljski odnos ili, drugačije rečeno: *Ako neki pojam ne može biti preveden u zbiljske odnose, taj je pojam puka metafizička konstrukcija.*

Na temelju tih bližnjemu služećih iskustava, počeo sam 1993. god. predavati filozofiju na KBF-u u Zagrebu. Na Katedri sam zatekao profesore filozofije (V. Bajsića, J. Ćurića) kojima i danas u ovom trenutku zahvaljujem za svu širinu filozofskoga duha, koji je i meni omogućio da odnos teologije i filozofije ne promatram samo kao svećenik, nego i kao filozof. Moji predšasnici V. Bajsić i J. Ćurić omogućili su mi da stvarnost oko sebe počinem promatrati u novom horizontu, koji prije svega čini čovjekov “životni svijet”.

U ozračju velikih društvenih i političkih previranja, našao sam se pred vrlo teškom zadaćom da na temelju Bajsićeva i Ćurićeva dugogodišnjeg predanog i zauzetog rada na Katedri za filozofiju KBF-a u Zagrebu, ponovno pokušam organizirati i osmisliti nastavu iz filozofskih kolegija i to u ona najturbulentnija vremena, kada mi je s obzirom na političku situaciju i na još uvijek prisutna ratna događanja u Hrvatskoj postalo jasno da se treba načelno pitati: Ili se vratiti k provjerenoj skolastičko-neoskolastičkoj tradiciji, gdje u Tominu sustavu mogu naći sigurnost, ili se opredijeliti za dopuštanje drugoga i drugačijega, koje naposljetku može važiti protiv mene samoga, kako bi to rekao H.-G. Gadamer.

Razabirući između tih mogućnosti koje nisu nikakve, ako predstavljaju “prisilje” (kako bi to rekao S. Zimmermann), s druge strane bio sam zatečen brojnošću studenata teologije kojima sam predavao filozofiju. To nisu bili samo svećenički kandidati niti časne sestre, nego, a to je posebice zanimljivo, i brojni vanjski studenti. Ta činjenica, odnosno ta *životna danost*, mora zapravo svakoga profesora filozofije dovesti pred kušnju i pred neka temeljna pitanja. Neovisno o tome, što se na katoličkim učilištima moraju poštivati i predavati neke temeljne filozofske discipline, uvijek sam se iznova znao pitati, a i sada se pitam: *Što jedan svećenik koji je profesor filozofije može ponuditi studentu, koji uopće ne mora jednoga dana postati svećenikom*, ali koji također ima pravo traženja i davanja odgovora?

U svim tim mukama oko modernizma, liberalizma i komunizma najveći je problem, po mojemu sudu bio taj, kako oblikovati i osmisliti filozofski studij na KBF-u koji bi mogao, barem dijelom, zadovoljiti zahtjeve današnje hrvatske mladeži. Pritom se ipak djelomično, moralo odustati od nekih ustaljenih shema teološkoga razumijevanja filozofije. Dakle, moralo se dopustiti da se uđe u raspravu s vlastitom, europskom i svjetskom suvremenošću, pred kojom današnje generacije ne dopušta-

ju više nikakav uzmak.

Svaki onaj, koji uvijek iznova stoji u procjepu između svećenika, teologa i filozofa jedino zna ili spoznaje svu težinu takve zadaće. Jedno olakšanje, u teološkom i filozofskom smislu, nastupilo je s objavljivanjem enciklike Ivana Pavla II *Fides et ratio*. Kada je papa Ivan Pavao II. u naznačenoj enciklici istaknuo: “Crkva ne izlaže svoju vlastitu filozofiju niti preporuča bilo koju pojedinačnu filozofiju na štetu drugih”,¹¹ tada sam to shvatio kao mogući poticaj da se na katoličkom učilištu trebaju zapravo proučavati svi filozofski koncepti koji mogu obogatiti i samu teologiju. Sukladno tome, smatrao sam svojom zadaćom da se u studij filozofije, *po-vrh zadane skolastičke sheme*, uvrste i najaktualnije teme suvremene filozofije, bez obzira na “naše vrednovanje”. S druge strane, u odgojnom smislu, više se nismo mogli niti htjeli zatvarati pred pitanjima koja s filozofske strane samo prividno dolaze “izvana”, a koja na najdublji način pogađaju smisao studija filozofije na našim učilištima.

Upravo smo se zbog toga, kako bismo se oslobodili prigovora o preuzetnosti i prigovora o *monološkom* karakteru našega studija filozofije, odlučili da na katoličkim učilištima počnu filozofske kolegije predavati filozofi koji dolaze s građanskih učilišta. Upravo to otvaranje KBF-a prema građanskim filozofima omogućilo je plodan dijalog ne samo među studentima, nego i među samim profesorima.

Uvažavajući tradiciju, bez koje nije moguće daljnje oblikovanje studija filozofije na KBF-u u Zagrebu, smijemo istaknuti činjenicu da su u međuvremenu postali zastupljeni i takvi filozofski smjerovi koji do sada uglavnom nisu bili obrađivani niti tematizirani. Pritom prije svega mislimo na fenomenologiju koja je u svojim najboljim postignućima (E. Husserl, M. Heidegger) dala u 20. st. temeljni prinos osvjetljavanju i samorazumijevanju praktičarskoga razumijevanja vjere (ovdje navodimo samo jedan od pozitivnih rezultata fenomenološke metode!). Navezujući se na to, filozofska hermeneutika omogućila je da se spomenuti fenomeni promatraju s obzirom na svoj životnosvjetovni smisao i značenje. Takva vrsta hermeneutike, istodobno je omogućila da su i najteža mjesta novozavjetnih spisa postala razumljivija i bliža čitatelju i slušaču. Pritom nisu bila zanemarivana ni najbolja etička postignuća jezično-analiitičke filozofije, koja upravo u tom smislu svoj vrhunac postižu u liku i djelu L. Wittgensteina. Ta su istraživanja bila usmjerena upravo prema onoj razini na kojoj se htjelo pokazati, u kojoj mjeri dijakonijska teorija E. Lévinasa ima i danas fundamentalno značenje, ne samo za filozofiju, već prije svega za konkretni ljudski život.

---

¹¹ Ivan Pavao II., *Fides et ratio*. Enciklika svim biskupima Katoličke crkve o odnosu vjere i razuma. Preveo: Šimun Selak, Zagreb 1999., str. 72.

3. Umjesto zaključka

Dakle, *gledajući unatrag, ali jednako tako i unaprijed*, usudujem se kazati da su pred nas kao zahtjev postavljene barem tri elementarne zadaće.

1. *Trajno posadašnjivanje tradicije*: U skladu s Gadamerovim izričajem, da iz “izvora” uvijek dolazi nešto novo i svježije, filozofija na katoličkim učilištima nikad se ne može odreći onoga što je u sadašnjosti određuje preko budućnosti. (M. Heidegger).

2. *Sadašnjost*: Sadašnjost poslanja filozofije na katoličkim učilištima ne sastoji se više ni u kakvom sluganskom odnosu prema teologiji, već prije svega teologija i danas u svom funadamentalno-teološkom obliku mora bit hranjena *filozofskim uvidima*. Samo tako teologija i filozofija mogu na katoličkim učilištima ponovno zadobiti jednako pravo važenja.

3. *Naraštaj*: Oni koji po slobodnoj odluci žele proučavati i životom svjedočiti za naučeno i vjerovano, dakle oni koje studirajući teologiju nužno ne mogu zaobići predstudij filozofije, trebaju u istom smislu uvažiti istine uma i istine vjere. Onkraj svake prisile ti “naraštaji” opet trebaju imati u vidu, koliko trajno posadašnjavanje tradicije, toliko još više vlastitu sadašnjost i budućnost. “Naraštaj” je upravo taj, koji bi nam i kroz vlastiti angažman trebao pokazati, “kako” i “kamo” ga treba voditi, bez ikakve želje za nekom vrstom manipulacije koja naraštaja nije dostojna.